

ДИНАМІКА ТА ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ВЕЛИКИХ МЕТАЛУРГІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ У ДОКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Однією з найбільш постраждалих галузей української економіки під час світової фінансово-економічної кризи стала металургія, яка протягом останніх двох десятиліть залишалася основною галуззю національного господарства.

Негативний вплив кризових явищ на розвиток вітчизняної металургійної промисловості значною мірою зумовлений критичною масою накопичених структурних, економічних, технологічних, організаційних та інституційних проблем, які несприятлива кон'юнктура на зовнішніх металоринках змусила виявитися гостріше.

Ці проблеми галузі, її загальний стан та основні пріоритети розвитку знаходили відображення у публікаціях вчених, аналітиків, представників державних органів влади протягом останніх років [1-6]. Але для більш повного уявлення про особливості та тенденції функціонування металургії доцільним є також розгляд фінансових показників господарської діяльності провідних металургійних підприємств, які визначають основні результати і напрямки розвитку металургійної промисловості України.

Слід зазначити, що тенденції, які могли призвести до істотного спаду в галузі, можна було спостерігати вже у попередні роки. Вони були пов'язані з нестабільністю ринкових ніш для збуту металопродукції, техніко-технологічною відсталістю виробничих фондів, неефективним менеджментом і т.д., що виявлялося у коливаннях основних фінансових результатів господарської діяльності металургійних підприємств. Тому *метою* статті є виявлення особливостей фінансового стану металургійних підприємств України у докризовий період 2004-2008 рр. та визначення основних причин виникнення

кризових явищ у галузі.

Для реалізації мети здійснено аналіз показників обсягів і динаміки фінансових результатів (виручки від реалізації продукції, валового прибутку (збитку), фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування, чистого прибутку (збитку); рівня і динаміки рентабельності; структури операційних витрат та її змін.

У статті проаналізовано фінансову діяльність найбільших за обсягами реалізованої продукції металургійних підприємств, частка яких у загальному обсязі реалізованої продукції металургійного виробництва складала 80% у 2008 р.: ВАТ «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча», ВАТ «Алчевський металургійний комбінат», ЗАТ «Донецький електрометалургійний завод», ВАТ «Металургійний комбінат «Азовсталь», ВАТ «Донецький металургійний завод», ВАТ «Електрометалургійний завод «Дніпроспецсталь» ім. А.М. Кузьміна», ВАТ «Дніпровський металургійний комбінат ім. Ф.Е. Дзержинського», ВАТ «Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь», ВАТ «Снакієвський металургійний завод», ВАТ «Дніпропетровський металургійний завод ім. Петровського», ВАТ «Міттал Стіл Кривий Ріг».

Інформаційну базу дослідження складають дані Системи розкриття інформації на фондовому ринку України [<http://www.smida.gov.ua>].

Проведений аналіз динаміки таких показників фінансових результатів господарської діяльності металургійних підприємств, як виручка від реалізації продукції (робіт, послуг), валовий прибуток (збиток), фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування, чистий прибуток (збиток) за період 2004-2008 рр.,

показав таке.

Протягом вказаного періоду відбувалося зростання *виручки від реалізації продукції*. Темпи її зростання становили у середньому від 5 до 30% щорічно; виключенням були ВАТ «Донецький металургійний завод» («ДМЗ»), ВАТ «Єнакієвський металургійний завод» («ЄМЗ») у 2004 р., ВАТ «Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь» («Запоріжсталь»), ВАТ «Металургійний комбінат «Азовсталь» («Азовсталь») та ВАТ «Електрометалургійний завод «Дніпроспецсталь» ім. А.М. Кузьміна» («Дніпроспецсталь») у 2008 р., де спостерігалось деяке зниження показника відносно попереднього року.

Обсяги *валового прибутку* підприємств, що аналізуються, були більш нестабільними у зазначеному періоді, внаслідок чого темпи їх зростання значно коливалися. Найбільш суттєве зниження показника мало місце у 2008 р., коли лише три підприємства з одинадцяти (ЗАТ «Донецький електрометалургійний завод», ВАТ «Міттал Стіл Кривий Ріг» і ВАТ «Алчевський металургійний комбінат») показували їх позитивну динаміку. Однак від'ємне значення валового прибутку спостерігалось лише у 2004 р. у ВАТ «Дніпропетровський металургійний завод ім. Петровського».

Дещо гірша ситуація з обсягами *фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування*. Слід відзначити постійне зниження (навіть до від'ємного значення) темпів зростання даного показника і його більш значне коливання порівняно з валовим прибутком. Також у різні роки від'ємне значення фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування було у таких підприємств, як ЗАТ «Донецький електрометалургійний завод», «ЄМЗ», «Дніпроспецсталь», ВАТ «Алчевський металургійний комбінат», ВАТ «Дніпропетровський металургійний завод ім. Петровського», особливо у 2008 р.

Аналіз динаміки *чистого прибутку* великих металургійних підприємств України

показав, що у 2004-2008 рр. і його обсяги, і щорічні темпи зростання були дуже нестабільними. Так само, як і у випадку фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування, п'ять підприємств мали збиток у різні роки, а також спостерігалось різке коливання темпів зростання показника і його загальна тенденція до зниження.

З метою групування підприємств за рівнем і динамікою фінансового стану проведено *ранжування* основних металургійних підприємств за вказаними показниками.

Було виявлено, що при ранжуванні за середньорічними (2004-2008 рр.) показниками виручки від реалізації продукції, валового прибутку (збитку), фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування, чистого прибутку (збитку) найбільш прибутковими (вище середнього по групі показника) були ВАТ «Міттал Стіл Кривий Ріг» («Міттал Стіл»), ВАТ «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча» («ММК ім. Ілліча»), «Азовсталь», а також «Запоріжсталь» та «Алчевський МК».

При цьому останні два підприємства не входили до числа лідерів за такими показниками, як фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування та чистий прибуток.

Ранжування за виручкою від реалізації продукції у динаміці показало, що до числа лідерів у 2004-2006 рр. належали «ММК ім. Ілліча», «Азовсталь», «Міттал Стіл» і «Запоріжсталь», а у 2007-2008 рр. до них додався «Алчевський МК».

Подібний аналіз стосовно чистого прибутку виявив, що лідируючі позиції мала менша кількість підприємств: у 2004-2006 рр. – «Міттал Стіл», який був безумовним лідером, «ММК ім. Ілліча», «Азовсталь» та «Запоріжсталь», у 2007-2008 рр. – лише перші три підприємства, тоді як комбінат «Запоріжсталь» вийшов з їх числа і став втрачати позиції, перемістившись у 2008 р. з четвертого на п'яте місце.

Проведений аналіз обсягів і темпів зростання фінансових результатів

господарської діяльності великих металургійних підприємств, а також ранжування за ними обраних підприємств дає лише загальне уявлення про їх фінансовий стан. Крім того, у даному випадку не враховуються масштаби підприємств і активність процесів модернізації, що у короткостроковому періоді можуть знижувати їх прибутковість.

Тому необхідним є аналіз відносних показників, що характеризують прибутковість провідних вітчизняних металургійних підприємств, до яких, у першу чергу, належить рентабельність.

З метою виявлення найбільш

ефективно працюючих металургійних підприємств розраховано та проаналізовано три види рентабельності: рентабельність виробництва, рентабельність продажів та рентабельність операційної діяльності.

Рентабельність виробництва – це співвідношення валового прибутку (збитку) (рядок 050 (055) звіту про фінансові результати) і собівартості продукції (рядок 040 звіту про фінансові результати). Вона характеризує рівень віддачі витрат у процесі виробництва й реалізації продукції.

Результати розрахунків даного показника представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка рентабельності виробництва великих металургійних підприємств України, %

Підприємства	Роки				
	2004	2005	2006	2007	2008
ВАТ "Металургійний комбінат "Азовсталь"	22,1	30,0	24,9	27,8	18,3
ВАТ "Запорізький металургійний комбінат "Запоріжсталь"	26,2	25,5	26,3	15,8	11,1
ВАТ "Донецький металургійний завод"	12,8	8,2	15,9	15,7	11,6
ЗАТ "Донецький електрометалургійний завод"	23,0	16,8	15,2	12,0	23,7
ВАТ "Єнакієвський металургійний завод"	2,0	3,8	6,1	9,4	4,3
ВАТ "Міттал Стіл Кривий Ріг"	45,7	35,7	52,9	55,3	52,0
ВАТ "Електрометалургійний завод "Дніпро-спецсталь" ім. А.М. Кузьміна"	23,1	16,2	22,4	25,6	19,7
ВАТ "Алчевський металургійний комбінат"	4,1	19,3	17,3	16,6	16,3
ВАТ "Дніпровський металургійний комбінат ім. Ф.Е. Дзержинського"	7,4	15,0	19,0	17,9	13,7
ВАТ "Дніпропетровський металургійний завод ім. Петровського"	-11,8	3,4	6,4	16,9	0,03
ВАТ "Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча"	40,5	31,5	29,3	26,6	20,8

Як видно з табл. 1, найвища рентабельність виробництва протягом звітної періоду спостерігалась у «Міттал Стіл», «ММК ім. Ілліча», «Азовсталь» та «Дніпроспец-сталь».

Необхідно зазначити, що значення показника у динаміці у всіх підприємств хоча і коливалось протягом 2004-2008 рр., було позитивним, незважаючи на більш суттєве зниження у 2008 р. під впливом кризових явищ у світовій економіці та галузі.

Ранжування великих металургійних підприємств за рентабельністю виробництва відносно її усередненого значення по групі (див. рисунок) показало, що безумовним лідером був «Міттал Стіл», у якого протягом

п'яти років цей показник перевищував середню величину. Також у різні роки на лідируючих позиціях були «ММК ім. Ілліча» (з 2004 по 2007 р.), «Запоріжсталь» (у 2004-2006 рр.) та «Азовсталь» (у 2005 та 2007 рр.).

Рентабельність продажів розраховується як відношення валового прибутку (збитку) (рядок 050 (055) звіту про фінансові результати) до чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (рядок 035 звіту про фінансові результати). Характеризує доходність основної діяльності підприємства, показує взаємозв'язок між цінами, кількістю реалізованої продукції і витратами на виробництво та реалізацію продукції.

Аналіз цього показника по одинадцяти найбільших металургійних підприємствах України (табл. 2) показав, що найбільш ефективно функціонували «Міттал Стіл»,

«ММК ім. Ілліча», «Азовсталь» та «Дніпроспецсталь».

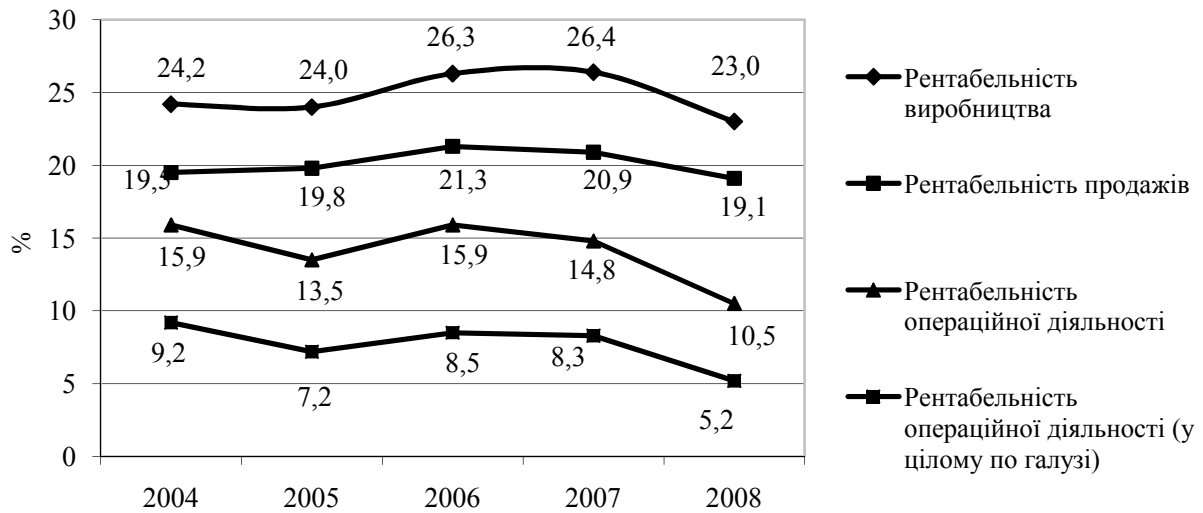

Рисунок. Середня рентабельність великих металургійних підприємств України

Таблиця 2

Динаміка рентабельності продажів великих металургійних підприємств України, %

Підприємства	Роки				
	2004	2005	2006	2007	2008
ВАТ "Металургійний комбінат "Азовсталь"	18,1	23,0	19,9	21,7	15,5
ВАТ "Запорізький металургійний комбінат "Запоріжсталь"	20,8	20,3	20,8	13,6	10,0
ВАТ "Донецький металургійний завод"	11,3	7,6	13,7	13,6	10,4
ЗАТ "Донецький електрометалургійний завод"	18,7	14,4	13,2	10,7	19,1
ВАТ "Єнакієвський металургійний завод"	1,9	3,6	5,7	8,6	4,2
ВАТ "Міттал Стіл Кривий Ріг"	31,4	26,3	34,6	35,6	34,2
ВАТ "Електрометалургійний завод "Дніпроспецсталь" ім. А.М. Кузьміна"	18,8	13,9	18,3	20,4	16,5
ВАТ "Алчевський металургійний комбінат"	3,9	16,2	14,8	14,2	14,0
ВАТ "Дніпровський металургійний комбінат ім. Ф.Е.Дзержинського"	6,9	13,0	15,9	15,2	12,1
ВАТ "Дніпропетровський металургійний завод ім. Петровського"	-13,3	3,3	6,0	14,4	0,03
ВАТ "Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча"	28,8	23,9	22,7	21,0	17,2

Ранжування підприємств відносно середньогрупового значення (див. рисунок) рентабельності продажів теж було майже ідентичним: лідерами були «Міттал Стіл» (2004-2008 рр.), «ММК ім. Ілліча» (2004-2007 рр.), «Запоріжсталь» (2004-2005 рр.), «Азовсталь» (у 2005 та 2007 рр.).

Рентабельність операційної діяльності – це співвідношення фінансового результату (+, -) від операційної діяльності

(рядок 100 (105) звіту про фінансові результати) і витрат з операційної діяльності (рядок 280 звіту про фінансові результати).

Результати розрахунків наведено у табл. 3. Як видно з таблиці, рентабельність операційної діяльності основних металургійних підприємств України була під впливом більш значних коливань, ніж рентабельність виробництва та рентабельність продажів, що могло бути

пов'язано з порядком розрахунків даного показника та порядком формування фінансового результату від операційної діяльності, який відрізняється від валового

прибутку на величину адміністративних витрат, витрат на збут, інших операційних доходів та витрат.

Таблиця 3

Динаміка рентабельності операційної діяльності великих металургійних підприємств України, %

Підприємства	Роки				
	2004	2005	2006	2007	2008
ВАТ "Металургійний комбінат "Азовсталь"	15,7	15,8	16,0	20,0	13,5
ВАТ "Запорізький металургійний комбінат "Запоріжсталь"	17,7	15,2	15,5	7,6	-0,5
ВАТ "Донецький металургійний завод"	6,5	1,1	3,1	2,9	9,6
ЗАТ "Донецький електromеталургійний завод"	10,3	5,5	3,7	3,8	20,4
ВАТ "Єнакієвський металургійний завод"	-1,6	-3,5	3,6	4,1	5,0
ВАТ "Міттал Стіл Кривий Ріг"	34,6	24,2	37,7	35,2	35,6
ВАТ "Електromеталургійний завод "Дніпроспецсталь" ім. А.М. Кузьміна"	8,0	4,4	12,6	16,3	9,3
ВАТ "Алчевський металургійний комбінат"	2,8	12,8	7,8	6,0	-0,3
ВАТ "Дніпровський металургійний комбінат ім. Ф.Е.Держинського"	4,5	10,1	12,3	10,3	6,3
ВАТ "Дніпропетровський металургійний завод ім. Петровського"	-13,6	0,8	2,0	5,0	-14,1
ВАТ "Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча"	26,4	14,7	13,3	12,3	9,1

Проте найвищу рентабельність операційної діяльності мали майже ті самі підприємства, що й у випадку двох попередніх показників: «Міттал Стіл», «Азовсталь», «ММК ім. Ілліча».

Ранжування великих вітчизняних металургійних підприємств відносно середнього значення рентабельності операційної діяльності, розрахованої для одинадцяти заводів в цілому (див. рисунок), показало, що лідерами у різні роки були: «Міттал Стіл» (2004-2008 рр.), «ММК ім. Ілліча» (у 2004-2005 рр. та у 2008 р.), «Запоріжсталь» (2004-2005 рр.), «Азовсталь» (у 2005 р. та у 2007-2008 рр.), «Дніпроспецсталь» (у 2007 р.) та «Донецький електromеталургійний завод» (у 2008 р.). Тобто кількість та набір підприємств-лідерів практично не відрізнялися.

Слід зазначити, що порівняно з рентабельністю операційної діяльності усіх підприємств металургії України

(див. рисунок) рентабельність великих металургійних підприємств була у 1,5-2 рази вищою. Ця обставина підтверджує вибір означених заводів як основних «локомотивів» розвитку галузі, що мають визначальну роль у середньо- та довгостроковій перспективі.

Значний вплив на прибутковість великих металургійних підприємств має структура їх операційних витрат, за якою можна визначити головні проблеми та резерви зниження собівартості продукції, підвищення різних видів рентабельності та напрямки модернізації підприємств.

Аналіз структури операційних витрат великих металургійних підприємств України у динаміці (табл. 4) показав, що вона залишалася майже незмінною протягом вказаного періоду з надмірною питомою вагою матеріальних витрат (у середньому більше 80%).

Таблиця 4

Динаміка структури операційних витрат великих металургійних підприємств України у 2004-2008 рр., %

Вид операційних витрат	2004	2005	2006	2007	2008
------------------------	------	------	------	------	------

Матеріальні затрати	85,85	83,34	79,92	82,18	81,13
Витрати на оплату праці	5,68	6,40	7,91	7,42	6,83
Відрахування на соціальні заходи	2,15	2,51	3,00	2,86	2,75
Амортизація	2,11	2,07	2,42	2,26	2,18
Інші операційні витрати	4,21	5,69	6,75	5,28	7,10
Разом	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Це зумовлює високу матеріалоємність виробництва зазначених підприємств (табл. 5), що визначається як співвідношення матеріальних витрат (рядок

230 звіту про фінансові результати) і чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (рядок 035 звіту про фінансові результати).

Таблиця 5

Матеріалоємність виробництва великих металургійних підприємств України у 2004-2008 рр., грн./грн.

Підприємства	Роки				
	2004	2005	2006	2007	2008
ВАТ "Металургійний комбінат" Азовсталь"	0,77	0,78	0,73	0,73	0,82
ВАТ "Запорізький металургійний комбінат "Запоріжсталь"	0,74	0,72	0,71	0,76	0,82
ВАТ "Донецький металургійний завод"	0,79	0,67	0,28	0,34	0,29
ЗАТ "Донецький електрометалургійний завод"	0,77	0,81	0,92	0,87	0,75
ВАТ "Єнакієвський металургійний завод"	1,21	0,95	0,95	0,88	0,95
ВАТ "Міттал Стіл Кривий Ріг"	0,59	0,60	0,51	0,55	0,59
ВАТ "Електрометалургійний завод "Дніпроспецсталь" ім. А.М. Кузьміна"	0,77	0,76	0,73	0,73	0,75
ВАТ "Алчевський металургійний комбінат"	0,93	0,81	0,95	1,14	0,89
ВАТ "Дніпровський металургійний комбінат ім. Ф.Е. Дзержинського"	0,88	0,82	0,79	0,82	0,86
ВАТ "Дніпропетровський металургійний завод ім. Петровського"	1,03	0,89	0,9	0,79	0,92
ВАТ "Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча"	0,66	0,7	0,69	0,72	0,78

За даними табл. 5 та проведеного ранжування відповідно до середнього значення показника було виявлено, що найменшу матеріалоємність протягом 2004-2008 рр. мали такі підприємства, як «Міттал Стіл» (у 2004-2008 рр.), «ММК ім. Ілліча» (2004-2007 рр.), «ДМЗ» (у 2005-2008 рр.), «Запоріжсталь» (2004-2006 рр.), тобто ті ж самі підприємства, що були лідерами й за іншими фінансовими показниками; найвищу, зокрема більше одиниці, – «ЄМЗ», «Алчевський МК», «МК ім. Петровського» та «МК ім. Дзержинського».

Висновки. Як свідчать результати аналізу, темпи зростання (падіння) головних фінансових результатів господарської діяльності одинадцяти великих металургійних підприємств протягом означеного періоду значно коливалися.

Одним з основних чинників таких коливань був негативний вплив світової економічної кон'юнктури, яка має суттєве значення для розвитку металургійної галузі України внаслідок її високої експорторієнтованості.

Означені тенденції гостро проявилися у кризовий період, що продемонстрував накопичену критичну масу проблем галузі фінансово-економічного, організаційного та інституційного характеру.

За обсягами і стабільністю вищевказаних фінансових показників протягом п'яти років були ВАТ «Міттал Стіл Кривий Ріг», ВАТ «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча», ВАТ «Металургійний комбінат «Азовсталь», а також ВАТ «Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь», ВАТ «Алчевський

металургійний комбінат».

Зокрема, це пов'язано з дією ефекту масштабу: порівняно з іншими підприємствами групи виробництво цих заводів відрізнялося великими обсягами, яке для масового типу виробничого процесу має велике значення внаслідок зниження витрат.

До числа найбільш ефективно функціонуючих підприємств за показниками рентабельності виробництва, продажів та операційної діяльності належали майже ті самі заводи: ВАТ «Міттал Стіл Кривий Ріг», ВАТ «Маріупольський металургійний комбінат

ім. Ілліча», ВАТ «Металургійний комбінат «Азовсталь», ВАТ «Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь».

Рентабельність виробництва і продажів великих металургійних підприємств була позитивною у 2004-2008 рр., у першу чергу, внаслідок стабільного зростання виручки від реалізації продукції; рентабельність операційної діяльності теж була позитивною, проте знаходилася під впливом більш значних коливань через постійне збільшення невиробничих (адміністративних, збутових та ін.) витрат, однак вона була у 1,5-2 рази вищою, ніж у цілому по галузі, що означає суттєву роль зазначених підприємств для стратегічного розвитку металургійної промисловості.

Структура операційних витрат обраних підприємств є нераціональною через превалювання матеріальних витрат, які у періоді, що аналізується, становили у середньому більше 80%. Це обумовлює високу матеріалоемність виробничого процесу та зниження рентабельності, а також значну залежність від внутрішніх та зовнішніх цін на ресурси і постачальників сировини.

Таким чином, очевидною є необхідність технічного переозброєння металургійних підприємств із впровадженням енерго- та ресурсозберігаючих технологій, що є капіталоемним процесом і вимагає залучення значних інвестиційних ресурсів.

Література

1. Макогон Ю. ГМК України на зовнішніх ринках: состояние и перспективы / Ю. Макогон, И. Майорова, Т. Медведкин // Экономика Украины. – 2005. – № 4. – С. 72-80.

2. Экономические проблемы чёрной металлургии Украины / под общ. ред. С.С. Аптекаря, А.И. Амоши. – Донецк: ДонГУЭТ, 2005. – 383 с.

3. Катаев А. Комплексный подход к управлению затратами металлургического предприятия / А. Катаев // Экономика Украины. – 2006. – № 3. – С. 81-85.

4. Мазур В. Морфология и генезис горно-металлургического комплекса Украины / В. Мазур, А. Голубченко // Зеркало недели. – 2007. – 24-30 марта (№ 11).

5. Грищенко С. Украинская металлургия-2008: успешный старт, кризис и его уроки / С. Грищенко // Зеркало недели. – 2009. – 14-20 марта (№ 9).

6. Боярунец А. Кризис в украинском ГМК: дешево и сердито [Электронный ресурс] / А. Боярунец. – 2009. – Украинская горно-металлургическая компания. – Режим доступа: <http://www.ugmk.info/print/art/1238168275.html>. – Загл. с экр.